

OBERMÁJER ERVIN

Babeş–Bolyai Tudományegyetem
Római Katolikus Teológiai Kar
Vallás, kultúra, társadalom doktori iskola
Kolozsvár, Románia
ervinobermajer@gmail.com

Párhuzamok a vértanúságba ágyazott hősiesség horizontján

Sommario: Se c'affrontiamo la realtà del secolo XXI, possiamo confermare, che l'archetipo dell'eroe non vive più nella quella forma in cui fu abituato nei secoli precedenti. Nello studio, l'autore desidera a presentarci l'evoluzione dell'immagine dell'eroismo attraverso tre vari campi della scienza umana. Analizzando il prototipo dell'eroe antico dal punto di vista della letteratura antica, riconosciamo un essere umano, il quale fu colpito dalla gloria terrena, la corona di alloro posta sulla testa dell'uomo e l'apprezzamento del popolo. Possiamo dire con massima certezza, che quest'immagine fu conservato attraverso dei secoli nella storia della maggior parte dei popoli. Nella storia del popolo ungherese (nel secolo XVII. e XX.) c'è un aspetto molto speciale dell'eroismo, in cui la battaglia dell'eroe contiene in più un additivo teologico-nazionale per cui l'eroe entra nel santuario del popolo, mostrandoci la sua battaglia soprannaturale per la fede in libertà nazionale. Alla fine, se ci pensiamo profondamente sul termine del martirio, ci rivela l'assioma, che il martirio autentico si trova nel cristianesimo, dove la battaglia dei fedeli è per lo scopo divino, per la gloria eterna. Questa battaglia, la gloria divina non è più egoista, ma guarda alla fede sublime e divina, e quest'aspetto fu coerente in ogni secolo della Chiesa, in Transilvania anche. Analizzando la vita dei Dieci Martiri di Transilvania, possiamo confermare che l'essenza della loro eroicità è identico di quella dei primi martiri della Chiesa primitiva, cioè l'idea del martirio cristiano è costantemente lo stesso.

Parole chiave: eroicità, martirio, sviluppo, combattimento, gloria terrena, gloria divina, offerta di vita.

Az emberi történelem korainak meghatározó részeit, az abban megjelenő társadalmi rétegeket mindig áthatotta a sóvárgás a hősiesség eszménye, intézménye iránt. A nagy, görög és római korok költői ezt a tulajdonképpeni vágyat öntötték prózai, lírai vagy drámai formába, melynek közepén ott áll a cselekmény mozgatója, a főhős, akinek mozdulatai eggyé válnak a mű cselekményének folyásával.¹ Az imént említett hősök különféle küzdelmeinek voltak közös jellemvonásai, a világ rendjének fenntartása, a gonosz, ártó erők legyőzése, valami nemes, közösen tisztelt és áhított cél elérése. Ez a finom vonalvezetés, a célra való összpontosítás tette annyira vonzóvá a hősöket, és az akkori korok emberei szinte kivétel nélkül tisztelettel adóztak jellemük, erőfeszítésük, mindennapi küzdelmeik előtt.²

Az akkori korok Akhileusszainak, Odüsszeuszainak, Helénáinak, Romuluszainak, s az őket követő királyok és császárok némelyikének is ott volt a fején a babérkoszorú, amely jelképezte dicsőségüket, és azoknak az eszméknek a halhatatlanságát, elévülhetetlenségét, amelyek szorosan áthatották harcaikat, küzdelmeiket.³ Ha megpróbálnánk egy közös jellemrajzot felállítani róluk, azt mondhatnánk, hogy többségük harcát az igazság

¹ A hősiesség-irodalom tekintetében egyértelműen az ókori Homérosz foglalja el az első helyet, aki az *Iliász* és *Odüsszeia* című műveiben annyira központba helyezi főhősét, hogy gyakorlatilag ezzel ki is zárja a másodlagos körülményeket, csakis főhősének küzdelmét és győzelmét tartja szem előtt. A számos szakirodalom legkiemelkedőbb alkotása: PIERRE VIDAL-NAQUET: *Le monde d'Homère*, Perrin, Paris 2000. műve, amely nagyszerű összefoglalót tartalmaz és sok irodalmi adalékot találhatunk benne.

² Vö. BEARD, MARY: *Az ókori Róma története* (ford.: Barabás József), Kosuth Kiadó, Budapest 2018. 45–102.

³ A trójai hősiesség átmenéséről, átmentéséről a római kultúrában megjelenő aspektusairól egészen szép és kimerítő történelmi leírást találunk: ANDREW ERSKINE: *Troy Between Greece and Rome: Local Tradition and Imperial Power*, Univesity Press, Oxford 2003. című művében.

iránti szeretet jellemezte, abból forrásozott. Tulajdonképpen ez az alap volt az, ami ösztökélte később az olimpiák résztvevőit, az arénákban küzdő gladiátorokat, hogy csekélyebb mértékben ugyan, de felmutathassák harcuk eredményét, amelyet az akkori korok emberei ünnepeltek és tiszteletre méltónak tartottak.⁴

Ez a hőstípus aztán egyre többeket ösztönzött arra, hogy saját életükre harcként tekintsenek, és saját küzdelmeiket, életútjukat asszociálják az erényekért, a győzelemért vívott harchoz. Ezt tesztíti meg a klasszikus Szent Pál-i gondolat: „Nem tudjátok, hogy a pályán küzdők mind futnak ugyan, de a díjat csak egy nyeri el? Úgy fussatok, hogy elnyerjétek! A versenyzők valamennyien megtartóztató életet élnek, minden tekintetben. Ők hervadó koszorúért, mi pedig hervadhatatlanért” (1Kor 9,24–25). Ezen átvitt értelmű gondolat tulajdonképpen beemeli és elülteti a hősiesség motívumát a keresztény élet mindennapjaiban, és egy magasztosabb célt ad neki, amely már nem a földi célok sikerét hivatott ünnepelni, hanem azt az örök célt, amit a kereszténység tanításai alapján erénynek, igazságnak és örök életnek nevezünk. Ez érhető tetten a szentek és különösképpen a vértanúk szakrális tiszteletében.

A hősiesség-vértanúság motívuma a magyar történelemben

Népünk történelmi eseményeinek tömkelegében nem is egy alkalommal találhatunk rá arra a gyakorlatra, hogy a magyar nemzeti felfogás és történetírás ezt a két fogalmat közelítette egymáshoz, és ezzel létrehozta a magyar nemzeti mártíromság sajátos tipológiáját, ahol a profán hősiesség jellemvonásai átszövődnek a keresztény vértanúság eszményképével. Azt mondhatjuk, hogy ezzel a megvalósítással nemzetünk gigászi magasságokba

⁴ Vö. KERTÉSZ ISTVÁN: *Római regék*, Lord Kiadó, s. l. 1995. 46–48; 77–85.

emelte a hős ember ókori eszményképét, amely jelentősen több lett, mint az ókor hősei, s tulajdonképpen azoktól két olyan fontos jellemvonásban különbözik, amely a kereszténység alapvető tanításában is visszaköszön. Ez a két jellemvonás a következő:

- a hős ember nemcsak egy eszmét emel a magasba, hanem ezért földi életét is képes feláldozni. Ez a jellemvonás legkiemelkedőbbben népünk történelmének 1956-os évében világlik ki.⁵ Hősök sokasága jelenik meg itt a történelmi porondon, akik az egyetemekről kiindulva a szabadság áhított eszméjét emelik a magasba, és később nem restek arra sem, hogy ezért a nemes célért saját életüket áldozzák fel, elveik melletti kiállásukat megkoronázó halálukkal vonulnak be a nemzet panteonjába.⁶
- A hőstettet teljesítő főszereplő útja végén nem jelenik meg azonnal az üdvözlő tömegek sora, sem pedig a cézár, aki fejére helyezi a halhatatlanság babérkoszorúját. Ismeretes, hogy az 1848–49-es forradalom és szabadságharc végén, 1849. augusztus 13-án a világosi fegyverletétel napján és utána, a megtorlás korszakában is, az aradi tizenhárom halála okán jelentős sötétség borult a nemzet templomára.⁷ A nemzet tizenhárom vértanújának dicsősége csak az azt követő években kezdett szélesebb körben felemelkedni.⁸

⁵ A történelem ezen koránk kontextusát kiválóan megérhetjük RIPP ZOLTÁN: *1956. Forradalom és szabadságharc Magyarországon*, in: *Múltunk*, Budapest 47 (2002), 296–302. cikkében, különös tekintettel a politikai adalékokra, összefüggésekre.

⁶ Vö. ROMSICS IGNÁC: *Magyar rebellisek*, Helikon Kiadó, s.l. 2019. 307–350.

⁷ Vö. ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története*, Kossuth Kiadó, s.l. 2017. 332–353.

⁸ Vö. GLÜCK JENŐ-KOVÁCH GÉZA: *Az aradi vértanúk és az utókor*, in: *Korunk* 28 (1969), 1543–1548.

Az imént elmondottakból megfigyelhetjük, hogy a hősiesség intézményének magja ugyan változatlan maradt, mégis adaptálódott az adott történelmi korok viszonyaihoz, társadalmi szükségleteihez és szükségszerűségeihez, és ez az adaptáció jelentősen felemelte a félelmet nem ismerően harcoló ember ókori prototípusát. Azt is mondhatnánk, hogy egyfajta profán „szentséggé” tette azt.

Az igazság és hit hősei az egyház történelmi horizontján

A Katolikus Egyház tanításának magja a hős mártírságról csupán két dolgot állít szilárdan, jelesül a mártíromság a keresztény erkölcsért és hitért vállalt halál, s végső soron ez megdicsőítése annak, aki forrása és kiindulópontja a keresztény hitnek és erkölcsnek. Ha nagyon objektíven tekintünk erre a cselekedetre, akkor azt is mondhatnánk, hogy tanúskodás a kinyilatkoztatásban megismert és a szentségekben működő Isten mellett.⁹ Mindazonáltal az első hűséges tanú, Jézus Krisztus életpéldájának követése, és végső soron minden egyes vértanú Krisztus hűséges lenyomata. A II. vatikáni zsinat ezt így fogalmazza meg: „A vértanúságot tehát – mellyel a tanítvány hasonlónak válik a Mesterhez, aki a világ üdvösségeért szabadon fogadta a halált, és a véröntásban olyan lesz, mint Ő – az Egyház a legnagyobb ajándéknak és a szeretet legnagyobb próbájának tekinti. Keveseknek adatik meg, de mindenkinek készen kell lennie arra, hogy megvallja Krisztust az emberek előtt, s Őt az Egyház történelméből soha nem hiányzó üldözések közepette kövesse a keresztúton.” (LG 42.)

⁹ Vö. RAHNER, KARL-VORGRIMLER, HERBERT: *Teológiai Kisszótár*, Szent István Társulat, Budapest 1980. 786–787.

Amennyiben az egyháztörténelem minden korszakára tekintünk, azt mondhatjuk, hogy a vértanúság intézményének tekintetében az intézményesített keresztényüldözések¹⁰ európai két nagy korszaka tűnik ki:

- az egyház születésétől egészen az Edictum Mediolanense¹¹ (Milánói Ediktum) türelmi rendelet kiadásig terjed az első korszak, amikor a keresztény vértanúság születése leghangosabb korszakának lehetünk tanúi.¹² Azt is mondhatnánk, hogy ebben a vészterhes korban Krisztus tanításának buzdítására¹³ születik meg a keresztény hősiesség prototípusa. Fontos hangsúlyozni, hogy itt nem a halált kereső, önsanyargató, önmagát pusztulásba döntő intézményt fedezhetünk fel, hanem azoknak a szenteknek a sokaságát, akik szabadon és önként vállalták a hitükért történő üldöztetést, majd ezen hősiességüket saját vérükkel szentelték meg.¹⁴

¹⁰ Vö. STAUDINGER, HUGO: *Egyháztörténelem, mint a világtörténelem magyarázata*, Kairosz Kiadó, s.l. 2008. 92–122.

¹¹ A Milánói Ediktumról lényegretörő, tömör egyháztörténelmi beszámolót találhatunk MARTON JÓZSEF: *Az 1700 éves milánói rendelet*, in: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 16 (2013/2), 193–202. cikkében.

¹² Vö. ALFÖLDI ANDRÁS: *Keresztény császárok, pogány Róma*, Attraktor Kiadó, Máriabesenyő 2017. 63–116.

¹³ Az ősegyház keresztényei a következő két evangéliumi buzdításból merítették erőt a Jézus Krisztus melletti tanúságtételhez: „Ne féljete azoktól, akik a testet megölik, a lelket azonban nem tudják megölni! Inkább attól féljete, aki a kárhozatba vetve a testet is, a lelket is el tudja pusztítani! (...) Azokat, akik megvallanak engem az emberek előtt, én is megvallom majd mennyei Atyám előtt. De, aki megtagad az emberek előtt, azt én is megtagadom mennyei Atyám előtt” (Mt 10,28,32–33); „De megkapjátok a Szentlélek rátkor leszálló erejét, és tanúim lesztek Jeruzsálemben s egész Júdeában és Szamáriában, sőt egészen a föld végső határáig” (ApCsel 1,8).

¹⁴ Vö. CONGREGATIO DE CAUSIS SANCTORUM: *Le cause dei Santi* (szerk.: Vincenzo Criscuolo – Carmello Pellegrino – Robert J. Sarno), Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2018. 57–89.

- Azt mondhatjuk, hogy a XX. század nagy részét felölelő évek újból aktuálissá tették a vértanúság intézményét Európában. A században megjelenő fasizmus és kommunizmus ideológiája kitűnő táptalajt szolgáltatott arra, hogy a hősie keresztény ember típusa újból megjelenjen Auschwitz és a Gulag látómezőjén.¹⁵ E két ideológiai rendszer önkénye ismét hősiességre készítette azokat, akik nem fértek bele abba a társadalmak minden szegmensét szabályozni akaró két rendszerbe, amelyeknek célja az Istennel és egymással való leszámolás volt. Emberek sokasága nyert itt babérkoszorút, mert nem voltak hajlandók megtagadni önazonosságukat, a gyökereket, amelyek valódi életet adnak az emberi szellemnek és léleknek egyaránt.¹⁶

A történelmi kutatások szinte egységesen kimutatják, hogy a fent említett két kor keresztény hőstipológiájának egységes velejárója a tudatos mártíromság vállalása, véghezvitele volt. Ezért jelentősen felülemelkedik az ókori pogány hősiességen, hiszen életüket nem a vak sors irányította, nem saját önös érdekükért, a babérkoszorúért vagy az éljenző sokaság elismeréséért vívták harcukat, hanem lelkük és hitük érintetlenségéért, ezzel megfizetve akár a legdrágább árat is.

Nemcsak Európa egészét, hanem szűkebb pátriánk, Erdély történelmi fordulatait, vészterhes éveinek sorozatát tekintve is felfedezhetünk ilyen kiváló hősöket, akik igazi tanúként álltak ki előbb a moszkvai befolyásoltságú,¹⁷ majd a látszólag nemzeti

¹⁵ Vö. CHENAUX, PHILIPPE: *L'ultima eresia. La Chiesa cattolica e il comunismo in Europa da Lenin a Giovanni Paolo II.*, Carocci Editore, s.l. 2011. 153–178.

¹⁶ RICCARDI, ANDREA: *Keresztények a vértanúság századában*, Új Ember Kiadó, s.l. 2002. 25–182.

¹⁷ Vö. CIPĂIANU, GEORGE: *Catholicisme et Communisme en Roumanie 1946-1955*, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca 2014. 31–40.

szálat követő állam¹⁸ önkénye ellen.¹⁹ Ezek a kitűnő életpéldával rendelkező emberek méltó utódai az első korok keresztényeinek, ha úgy tetszik, általuk csatlakozik erdélyi részegyházunk a mártírok vérére alapuló egyetemes egyházhoz. Többek között ezen jeles személyek között találhatók: titkos püspökök és ordináriusok, teológusok, plébánosok és szerzetesek, valamint szerzetesnők is, nevüket az alábbiakban olvashatják:²⁰

- Ambrus György plébános (†1960, Duna-csatorna)
- Boga Alajos ordinárius (†1954, Máramarossziget)
- Bokor Sándor plébános (†1972, Duna-csatornánál találták meg a holttestét)
- P. Boros Fortunát OFM szerzetes (†1953, Duna-csatorna)
- Fekete János főesperes (†1952, Ghencea)
- Gajdáty Béla²¹ szemináriumi rektor (†1953, Nagyenyed)
- Hajdu Gabriella²² OSU szerzetesnő (†1963, Nagyvárad)
- Maczalik Győző²³ püspök (†1953, Zsiláva)
- Pálfi János plébános (†1958, Marosvásárhely)
- Sándor Imre ordinárius (†1956, Râmnicu Sărat)

¹⁸ Vö. BOIA Lucian: *A román kommunizmus különös története*, Koinónia, s. l. 2017. 97–103.

¹⁹ Vö. TEMPFLI IMRE: *La Chiesa romano-Cattolica in Romania*, in: *La Chiesa Cattolica e il Comunismo in Europa centro-orientale e in Unione Sovietica* (a cura di Jan Mikrut), Gabrielli Editori, Verona 2016. 489–536.

²⁰ Élettörténetük jórészt még feldolgozatlan, hiszen a kommunista rezsim emberei minden követ megmozgattak annak érdekében, hogy emléküket, életáldozatukat kitöröljék a társadalom emlékezetéből.

²¹ Vö. MARTON JÓZSEF: *Gajdáty Árpád Béla élete*. in: *Studia Theologica Transsylvaniensia*, Gyulafehérvár, 5 (2003), 116–128.

²² Vö. KOLBAI MÁRIA O.S.U.: *A kis gepida*, Szent Orsolya Rend Magyar Tartománya, s.l., s.a.

²³ Vö. MARTON JÓZSEF: *Macalik Győző élete*. in: *Studia Theologica Transsylvaniensia*, Gyulafehérvár, 5 (2003), 74–84.

Következtetés

Szinte teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy a posztmodern kor utáni századunkban a szilárd, hős tanúságtétel intézménye mintha megkopott volna a gyors változások gyorsan forgó malmkerekén. Gyakorlatilag felőrlődött szilárdsága, immár a hős nem hős, hanem csak egy szórakoztató médiacikk a túéles képernyők síkján. S hiába a túéles kép, a nyitott szemmel figyelő tekintetnek mégsem tűnik fel semmi markáns sem a cselekményben, sem pedig a főhős viselkedésében, eszméiben. Éppen ezért szükségeltetik egyre több álhőst összesűriteni egy cselekményben, hiszen a figyelem csakis ezen áldozat árán tartható fenn, és ez további szétesést és eljelentéktelenedést eredményez. Méltán kérdezhetnének: mit tehetünk ez ellen a rémes, riasztó lejtőn való lesiklás ellen!? Úgy vélem, hogy ennek a tendenciának az orvoslása csupán akkor lehet tartós és gyökeres, ha az emberiség visszatalál, mintát talál a keresztény vértanúságban fellelhető hősiek erényhez, hithez és igazságérzethez.